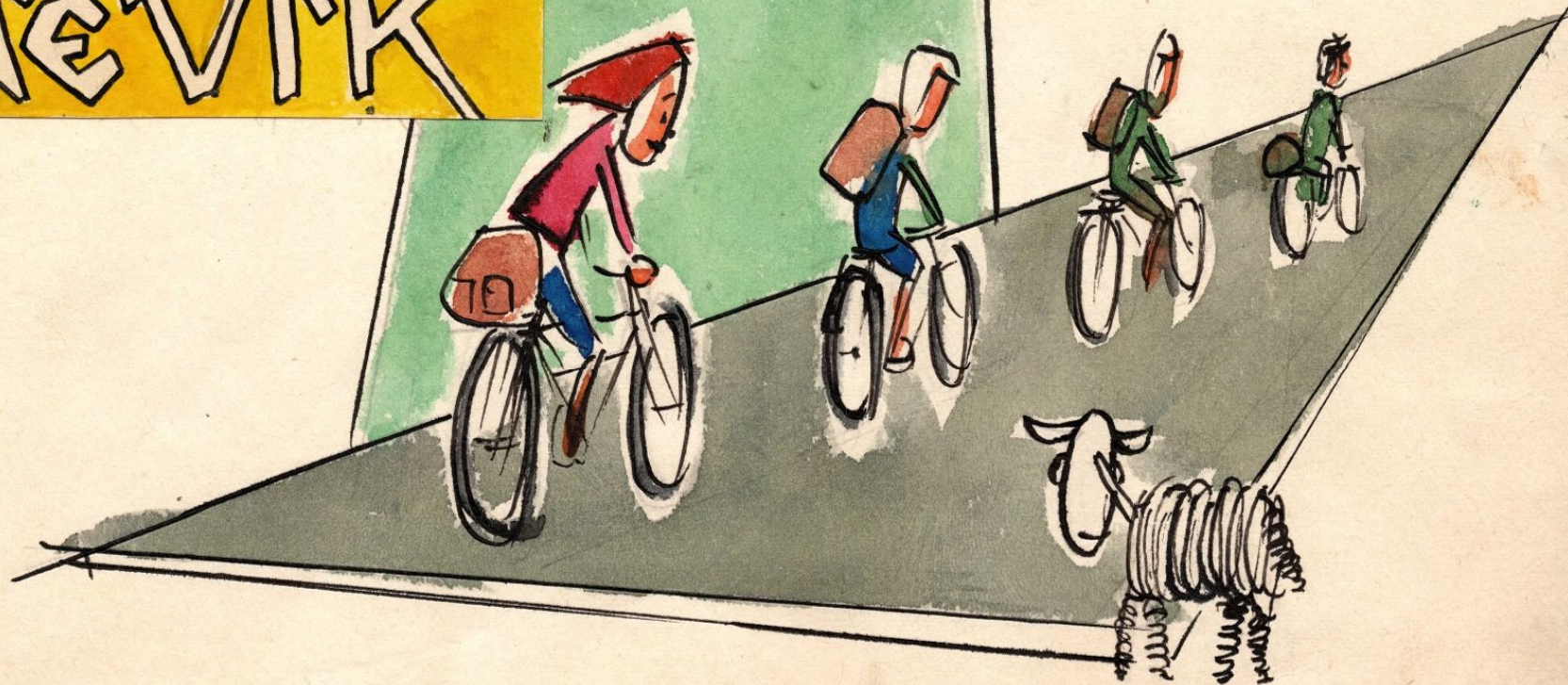

MARJAMA LASTERAMATUKOGU

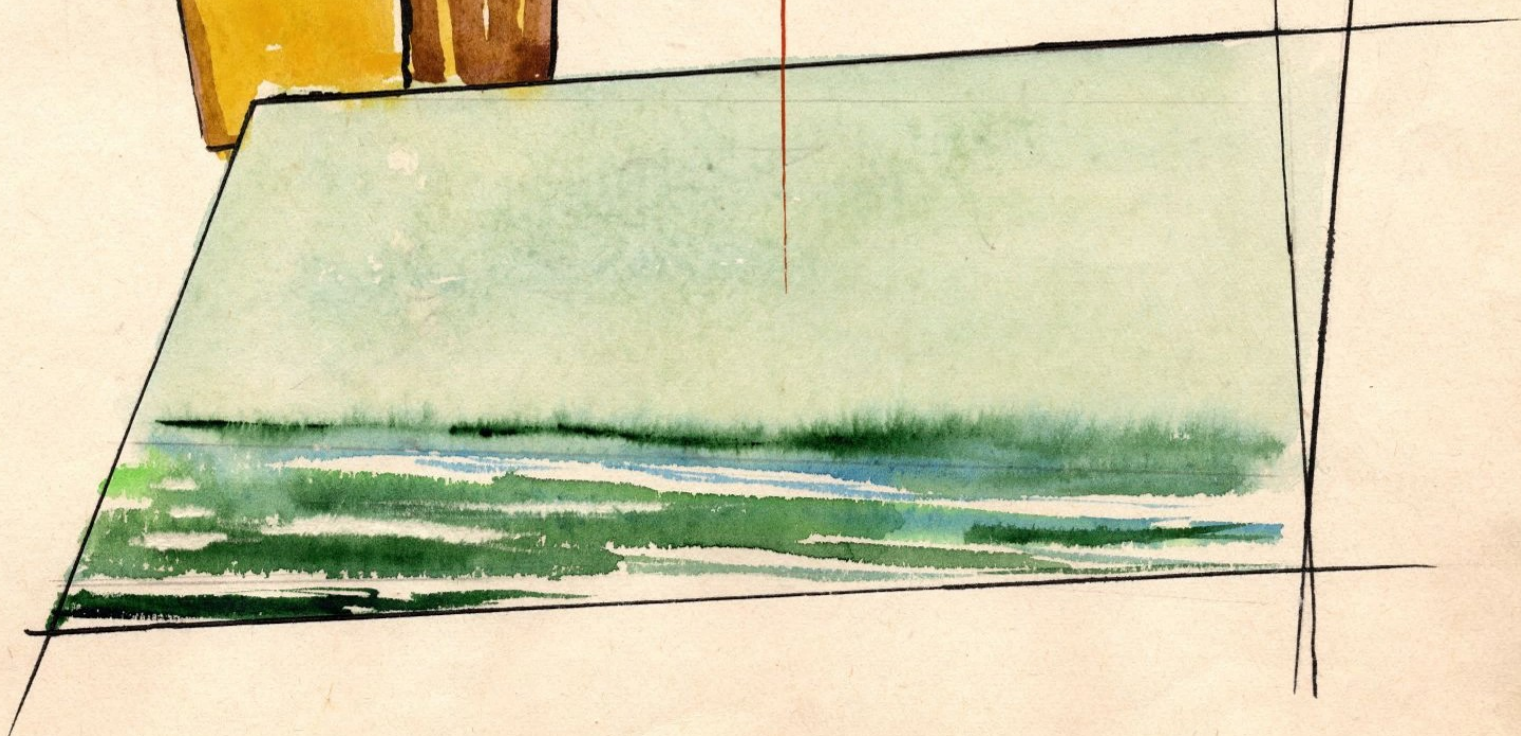
MAZKA
PAEVIK

Gaaremaal

1.-7. augustini
1964.a.

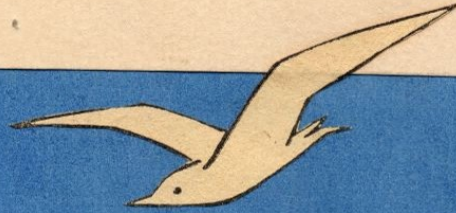

PAREM
WKS
KORD
N'AHIA
KWI
SADA
KORDA
KVVVLOA

-BHNA VANASONA

MARSRUUT

MATKAST OSAVÕTJAD:

1. Helga Koo - tõi Helga
2. Leida Aav - Aava tõi
3. Malle Sommer - Melle - VII klass
4. Marika Püi - Marka - VII "
5. Maire Lillemägi - Tiiv Mari - VI "
6. Eva Kiisa - Kiisu - VI "
7. Kalju Lemmik - Kalts - VIII "
8. Jüri Vamiyer - Vaska - VI "
9. Mmas Pikani - Ure - V "
10. Suler Pikani - Sull - VI "
11. Toivo Moorast - Toika - V "
12. Mait Kivisild - Mait - V "

EESMÄRK:

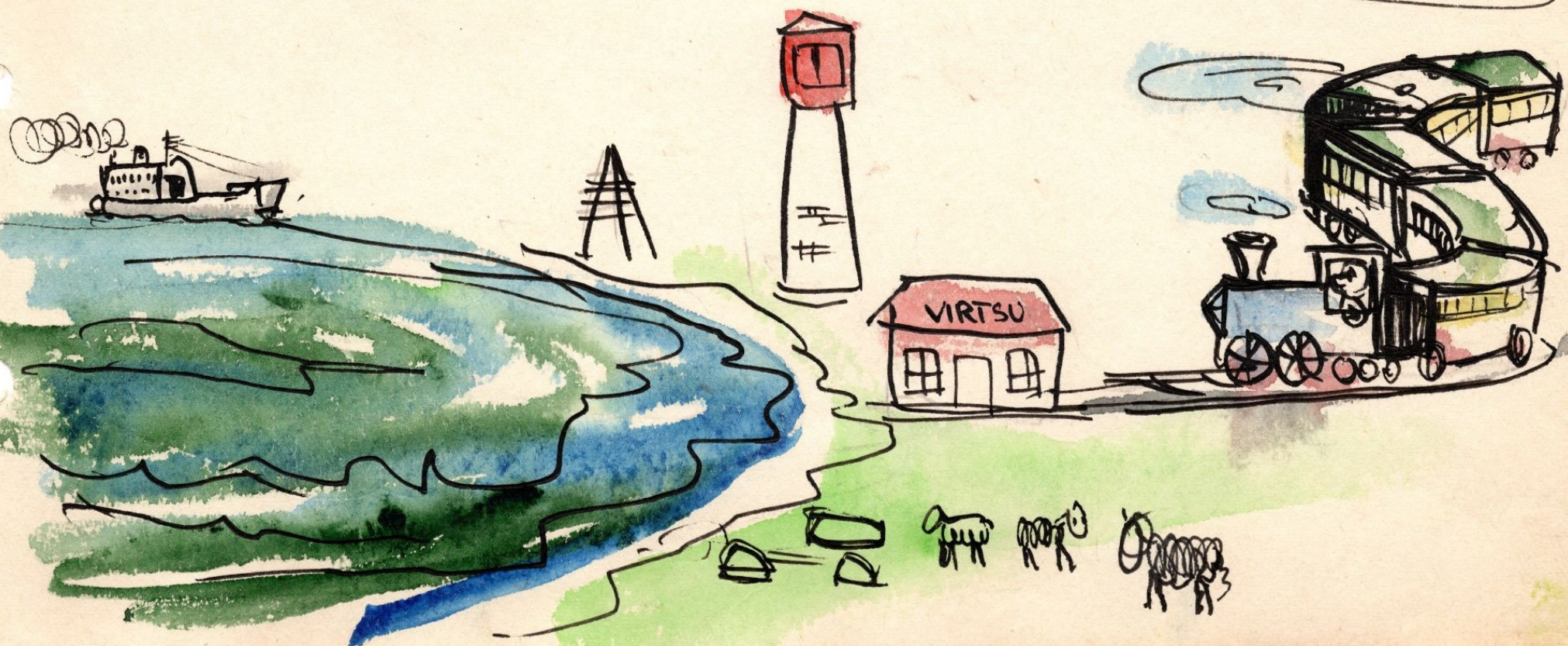
Matkast osavõtjate eesmärgiks oli praamiga sõit üle mere, vaadelda tul ehitusmälestisi, linnuseid ning tutvuda saare rahva tänapäevaga —

i mäletagi hästi, kes ütles selle saatusliku sõna - Saaremaa, kui talvel arutasime, kuhu minna sellel suvel matkama. Ja nii saigi meie kinnisideeks - suvel lähme saarele. Matkagrupp kujunes juba ammu kindlaks, nii et kui olime reisimehed, ei näinud me endi hulgas ainult paari nägu, olgugi et nad ise olid suured õhutajad. Ka neid peab olema!

Ainult sõnad - meri, sõit praamiga, kadakad ja kiviaiad, pukktuulikud, mida need kõik ühele mändamaalasele töötasid, need kruvisid matka-
tuhina nii kõrgeks, et oi oi oi!

Matkate otsustasime jalg-ratastel ning Virtsu sõiduks osutus parimaks vahetoriks rong.

Head teed, kel jalad kannavad!
Ees luhad on ja rannamaad,
paekaldad ajapragused
ja silmapiiritagused.

E. Niit

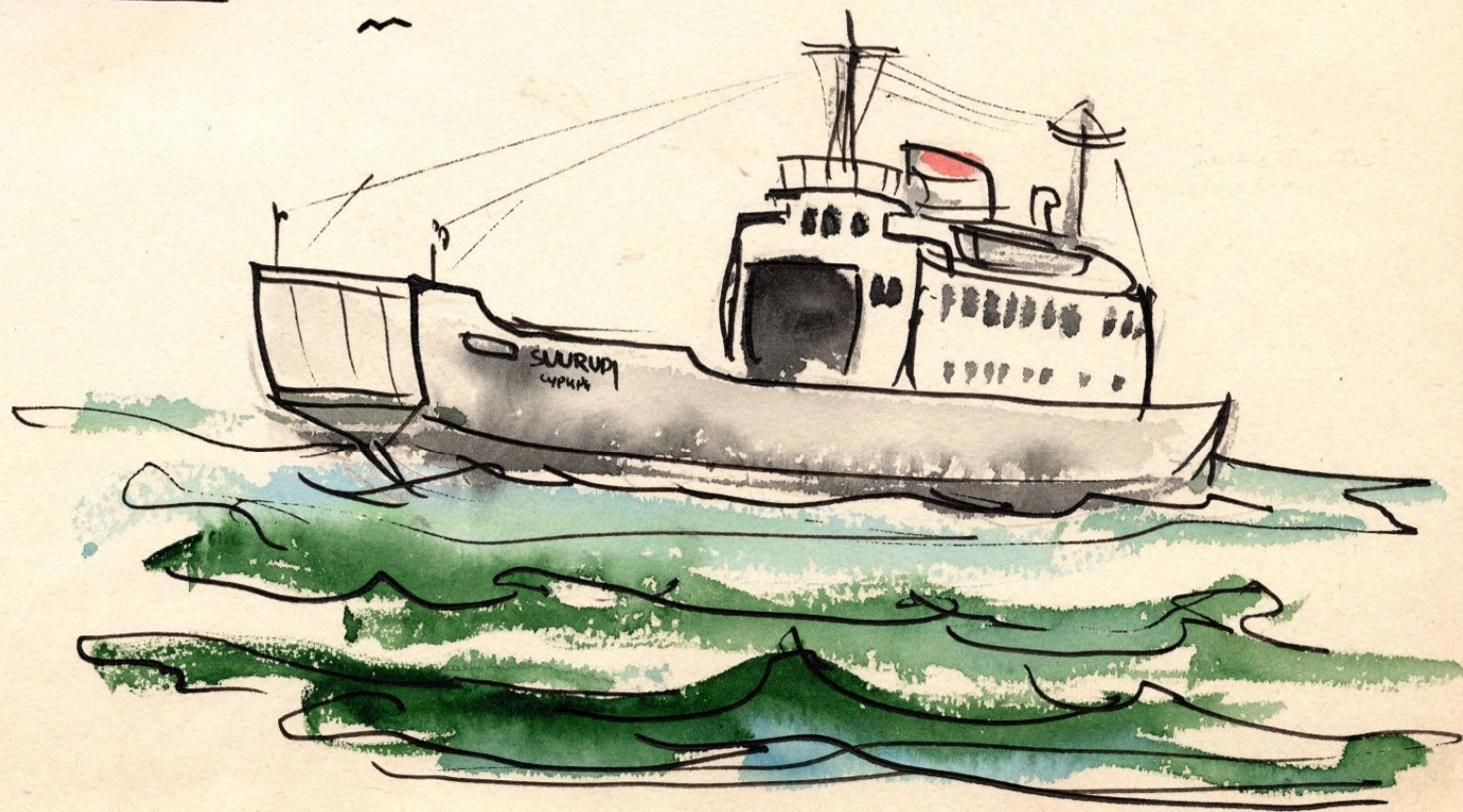
Kõik, täis sõidulusti ja matkäärust, olimegi 1964. a. 1. augustil Maipõua
raudteijaamas, et alustada teinud saarele kumil merel sõit-
silmad, ja nõwad võisid siid seatud muljet, vastuvõtmises õigelt kaimle
Ruttad pagasid ise oma seljakottide ning supikotimise ämbritega platsid
vagnis sisse võtnud, veerime üll 18.57 Virtsu poole.
Sõit läks toreasti, kõik proovid end vagnis niival nagu ühele endast
huvitavale matkanehele sobib, aga niipäa vii haarus pastma meri
elid võis annad, ja unud meie pealt, vallutatud ja vagnis leud-
end replugod, kui ilus! , võimas!

— Meie nimele ja ka nimele söömaja
Saaremaa matkajateilt — Virtsu
Alguol.

Rong peatus. Lühike söömine minna, see oli meie kõikide mure, sest ettevaatlikult
jõelnud söömiseladades kogu lepitud. Väinund ja nõgad lootsid olid Virtsu
altpoolse. Rataid pargasid välgas ja rööd laes altpooli poole. Seal nohtamine Virtsu
kooli juhatajal. Ja oli lakkusid niisuguse meile juurde andma. Söömine oli väike
kõigest 2-ke alaruumiga. Ühes neist töötava pingid üs tein peale ja et kaitsetele,
mis kindlasti järgnevatel päevadel tuleb lihtsalt viitnada saavad, veidi pehmem
oleks, kogumise milje alaruumid ja vare ja lüpsa oseri.
Söömine häänes üs annud valmis olid. Ja üs nurgama. Söömine
aga üs lühike milje üldse vähe. Söömine milje rõhmas panni nend söömine
ja lakkusid milje vahetamine. Söömine üs nõudis anna ann ja jutt söömine
jina peale. „Kad söö“.

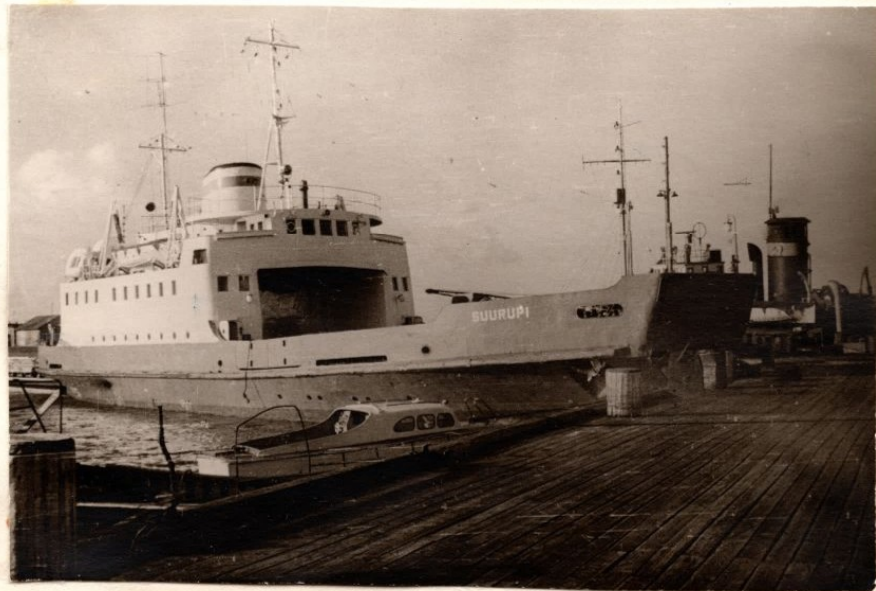
MEINE
MATKA-
PAEV

Teise päeva hommikul vara
ruttasime praamile. Viimane
pilt mandril, fooniks Virtsu Kalas-
tööstus.

Praam „Suurupi“ mille abiga
saime Saaremaale ja ka ta-
gasi.

Me ees lööb meri lahti sinitiid
ja meie juubelduse kapisal viib.
Si avarust, kus laulvaid laineid
nii kelendav ja kutsuv panna-
koidar.
M. Seping.

Näen...
Sinitiid
randade
kütandil

ESIMENE PRAAMI ÕIT

Kuivitar milliseks ta kujuneb?
Mere on mandrimees vähe näinud. See võimas, helde ja
sinine sügavik äratab tas midagi kartuse taolist, sest
meri on ka hirmus ja julm. Ja see täitsa tundmatusse
meri ja see praamisõit on kuidagi ähvardav. Kui tahad
aga Saaremaale saada, tuleb tõsta oma jalad kindlalt
pinnalt rõikuvale, õõtsuvale alusele. Päästke pole kuhugi.

Nile! Iluh, päris rangeks ehmatas. Poleks eeldanud, et see
praamil võib kuulda nii lihast ja luust läbivaid löökavaid
häält. Poleks ime elanud, kui mõni oleks end üle ääre
ehmatanud.

Nüüd olen siis merel. Tore on. Kartus on kadunud. Tuul
on tugev. Lainetuski pole keegi väiksem. Tore on vaadelda
kuidas laevajärgina laine hajja vahetus tõikab. Ja siis, na-
gu tunneks laine ise sellest rõõmu, pillab ta oma päi-
keskiirte käes sätkendavad ja sillerdavad juivad igasse

ilmakaarde laiali. Need jätkub õhku ja meie viietelegi.

Et meri oleks sinine, seda öelda ei saa, rohkem on rohkas, no-
hasti segi hall või kollakas.

Sõit oli tore, vahva! Kartus on kadunud. Tahaks aina
veel ja veel sõita!

Jar siis kajakad, no on need alles aplast linnud. Anna nei-
le leiba ja sara, kui palju tahast, neile on ikka vähe.

MUHU KIRIK

Muhu kiriku juures hämmastas meid sel fakt, et kirikul puudus torn. Sna-
nus sisemaa kirikutest on torniga, see
oli ebatavaline.

Kiriku nõval oli ^{Suures} Isamaasõjas lan-
genud võitlejate ^{hämshuulale} püstitatud mälestus-
märk. Tuttavalt nimetati me ei leid-
nud langenute ^{nimele} hulgast.

(Linnuse) **MVHM LINNUSES**

✓ M V H W

T
A
M
M
M

Lüklusolud Muhu ja Saaremaa vahel ning Saaremaa rihendus Mandri-
riga paraneb tunneltammi ehitamisega läbi Väikse väina. Tammi avamine toimus 1896. a. juulis tsaarivõimudele truualamlikust väljendavate tsaremooniatega. Tammi ehitati endise, hoolsa s.o. tsaaritruu diirima kuberner Zinovjevi nimi, mis rahva hulgas kunagi läbi ei löönud. Kuni tänini tunneb rahvas seda muhe tammi nime all.

"Eesti NSVlaja-
100 lugemik" II kd. lk. 282.

MAASI

ordulossi varemeis

Peale Orissaare lähimist eli meie esmaegias käva Maasi
ordulossi varemeis. Lõvi varemed arvavad 3 km kaugusel Orissaar-
est. Varemeis on ora lossi ruume säilinud ning seal sai daat-
rilambiga valgusel liikuda. Selgesti on näha veel lossi ümbril-
seva kindluse müürid ning lossi piirat vallikraat.
Maasi oli väina suundmuse, sobiva sadamaauega. Neolinata
hoelt Väinse väina lossi ja kuresaare lossi ehitada ordu
väinalustest, ei tekkinud lossi ja kuresaare lossi ehitada ordu
tennis kuresaare. Maasi lossi ja kuresaare lossi ehitati üheaeg-
selt. Eestlaste koormised ja töötingimused lossi ehitamisel
olid rängad, kausa ebainimlikud. Ehitustööle anti vägi-
valdselt mitte ainult saarlast, vaid ka talupoegi mand-
rikt, Läänemaalt. Ehitustööd kestsid kausa. Lossi
nimetus oli Soneburg (Sühneburg) - alamsaarekules
tähendab karistus - või kättemaksulinnus. See loss
pidi saarlastele meenutama, et nad ei
tõusnud saarlaste vastu üles.

Juba rongis Malle väänis, et erinest õo Saaremaa pinnal peame maha
 tema vanema juures. Nii siis sadanimegi selgest talvast pühapäeva õhtul
 ootamatute külalistena "Sõprus" kolhoosi Andrese talu õue ja seadsime
 Malle vanema Elisabeth Nooti, suukorra ette: et siin me nüüd oleme ja
 süa me jääme ja teisiti me ei saa. Saimme kohe tunda omal rahal oht-
 sat saare rahva lahkust - lubati õomaja^{lanna} ja supiketmise võimalus
 koos supiks vajaminevate ainetega. Lubatust kasutasime ~~õue~~-õue-
 köögis (saaul suvel vedetase kõik vedruised õuemajas) pliiti, puid, potte,
 panne, aga produktid olid meil omast, väest ja peagi auras meie
 keedutõingu köögikindrali "Aava tädi" ja rikkade ülesostimistihhi,
 süntehniku ja teiste nooremate abiliste hoolsa toimetamise tulemus
 - poti täis maitvat suppi keset õuet ja nälgjad matkamehed
 hävitasid kosmilise kiirusega varustate.

Nüüd siis kõike eelduste kohaselt peaus järgema - kõik rõht-
 loodi ja lakalungid peaus meie normaalse tahtis kinnija lahti
 hakkama väima. Aga mis sa sellega - di ju pühapäeva õhtu ja

tavid koplise, sinse noorte
 kogunemispaiwa, minna mõn-
 gima ja tantsima ning
 saare noorematega tutrust
 tegema

Meie "Aava tädi" seime
 nüüd "Malle vanemaga,
 ühe päris saarlasega jut-
 tu puhuda. Mõnis saa-
 re murre ja ütlemis viis
 lausa hellitas kõwa.

Vanama oli 78 aastat
 vana ja ravatunud

S
A
K
L
A
S

üles relli last. Tema elu jooksel oli nende elumaja kol-
mel kerral maha põlenud. Nüüd elati rejanõlas. See
on üks näide saare inimeste risadusest, ikka ja jäl-
le kiti uut jõudu, elutahet uuesti otsast peale ha-
kata.

Tema arvab, et saare noortel ja üldse noortel on to-
re elu. Kerraldatakse matkud, ekskursioonid. Saavad
ilma raha, näha kuidas mujal elatakse. Viiakse
isegi siit ^{saiiklast} autodega Tallinnasse teatrisse, Ke. seala enne-
nägi? Seal juhul said oma elu jooksel Kingissyras
ära käia. Aga temagi nüüd vadas põlves veel mi-
tugi korda mandrit käinud. Mis see neid ongi!
Istud pearegu unse alt busi, sõidavad natuke, siis
laavaga ja siis rongiga ja eelki Mäijamaal - ühe
tütre eluajaga. Ei enam poleks aega jätkunud,
muudkui rühma ja rühma põllul tööd teha.

Killed ja hõikeol koplis läksid üpris valjaks ja
oli tavalis uudiskimutseda, mis seal toimub. Jõud-
sime sinna ja nägime...

... et di käimas võistlus mandri ja saare poiste vahel rahvaste-
pallis. Selles tulises heitluses tuli suuremaa poistel vastu võtta
suureskooriline kaotus. Agedad mehed need Saunmaa poisid,
ep anna mandrimestele alla mitte põrnugi.

Ennem magamiskõuet sai mängitud veel takka tagu-
niist paali saare moodi. Jooki ihu ja hingega, nii et
kingad tuhvlid lendavad, mis sest, et kümme kaste ras-
bõrd näpistas. Pärast oli tegemist, et jalavajud ro-
hu seest üles leida.

Hiilissime tasa üles lauka (magamiskõuetes olid, juba
ennem valmis tehtud, ennem tühjaks rooksi ingl
juuksed, juukselambidest puhtaks, et mõni teid lehma
kõhte ei leia) ja peagi nõudis uni oma osa.
Kõnnikuni!

Kajavad, meie maami tuud
saatjad nii virtsust kui ka
kuivastust. Reisivad riskand rei-
le maamilt lühia ja sara. Kui
osavasti ja graatsiliselt lüüklend
nad sügavpoolist, müdha, otse
lennult - tõkest. Nudui kerva-
tünd, mis vette nuunund, kerd-
sõd etumard tel kajava uõh-
tu. Mõnedel kajavatel olid punased
jalad ja mustad pead, teistel valged
pead ja kollased jalad.

Üks nagu rusikas,
teine küi saad,
kolmas on kuusena sirge.
Lalutab mõni end mugavalt maas,
teised ent istumast lahti ei saa,
turris ja torkama virged.

M. Sepingu luuletusest "Kadakad"

KOLMAS
MATKA-
PÄEV

3. augusti hommikul alustasime teekonda Saiklast
Kingsnepa poole. Teel tahtsime külastada Põide
kirikut ja Kaali järve ja varakult linna jõu-
da, et nõutada endile õõnimiskohta, sest
varajased kokkulepitud meel polenud kuskil.
Telke meil endil kaasas polenud ning seda me
juba kaheksimegi, kuna puudust tundisime
õhtusest lõkkehoovikast.

PÕIDE KIRIK

Seda kirikut praktiliselt ei kasutata, ja seal olid parajasti käsil konserveerimis- ja restaureerimistööd. Kirikut säilitatakse kui ehitismälestust.

Kirikul on suur massiivne torn, sellel oli kindlasti ka kaitse ülesanne. Kirikus väärised tähelepantu vanad hõõrplaadid. Käisime ka kiriku tornis-tiivas. Umbes 20 m kaugusel praegusest Põide kirikust põhja pool olid neiuirijäänused kuuluvad denagisele eeldatavasti. Kirikust on säilinud ka veel üks ruum. (Pildid.)

Vaade Põide kiriku tornist.

Õeldus - Põide kihelkond on Saaremaa viitküla

K
A
A
L
I

J
Ä
R
V

Kaali meteoriidikraater asub
Kängäsepa linnast 20 km kaus-
gusel. Siin on suurem pea-
kraater loodusliku vanu-
ga põhjas, mida nimeta-
tase Kaali järvens. Ligi-
täheluses on veel 6 väike-
mat kõvalaaratit ehk
kuivjärke. Need on 13-40m
täbimeeduga 4m sügavad
kausiujulised lohud,
kaetud võsaga.

Kaali järv vanust hinnatakse
2000-3000 aastale.

Kaali meteoriidikraaterid
on ainsad Euroopas, ainsad
plahvatuskraaterid säilinud
NSVL ja ainsad asusta-
tud piirkonnas olevad
kraaterid neis maailmas.

Pildid:

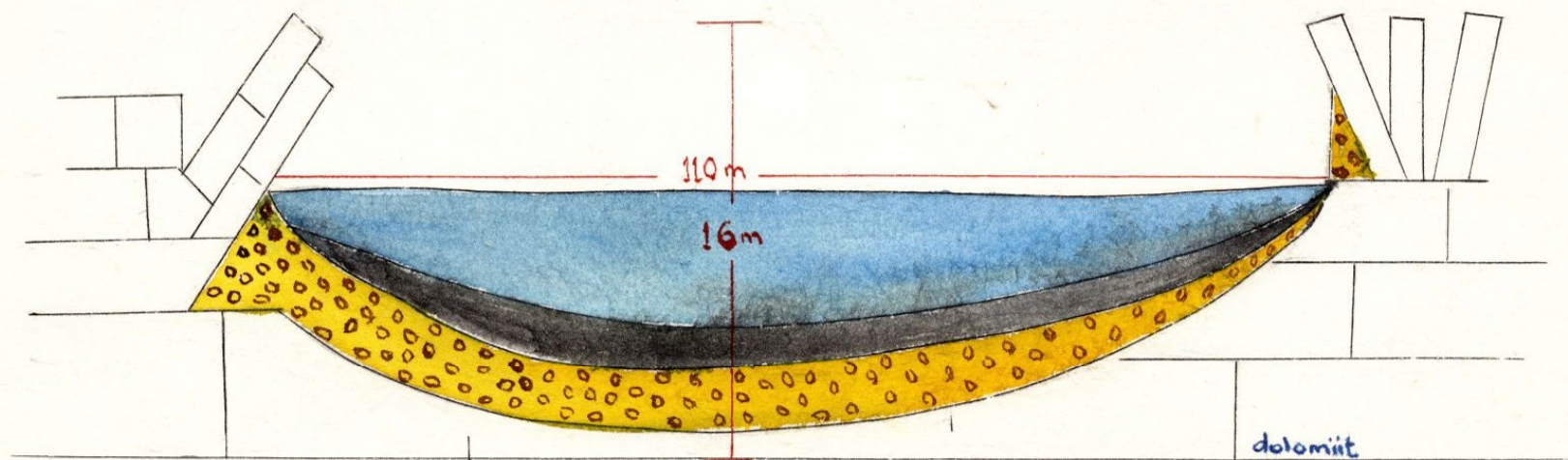
Peakraatri sissevõet
plahvatus laine poolt
ülespaisatud dolomiidipangad.

Kaali järve tekke kohta on kaks muistendit:
Üks räägib kuidas Saaremaa vägilane Suur-Tall vaenlastega
vaidelnud. Ta kasutanud selleks vankri telge. Sellelt aga päis-
kunud ratas ja nii suure hooga, et küündnud maapinda
sööritaolise järve.

Teisel jälle räägitakse, et ennevanasti oli Kaali järve ko-
hal olnud uhke ja tore loss. Selle lossi härra otsustanud
abielluda oma noorima õega. Saabunud pruutpaar laula-
tuselt lossi tagasi. Alanud uhke koosviibimine paljude kü-
lalistega. Äkki keset hoogsat pulmapidu kostnud hirmus
kärgeatus, kõik kohad olnud tuld ja tõrva täis ning loss
vajunud koos külaliste ja tõdadega maa põue. Lossi ase-
mele aga oli tekkinud järv, Kaali järv.

Kaali kraatri saladuse lahendas aga 1927. a. mäeinsener I. Reinvald. Pärast põhjalikku uurimistööd tuli ta järeldusele, et järv on tekkinud hiigelmeteoriidide saju kokkupõrkel maapinnaga. Kaali meteoriiidi raskus oli 500 tonni ja langemise kiirus 10-20 km/sek. Väga huvitav oli ka meteoriidikraatrite muuseumis. Muuseum asub järve lähedal uues moodsas ehituses.

Peakraatri läbilõige.

Olid pihlakate rasked pead
täis tule värvi marju.
Nendest tüdrukud meil head,
tegid niiti lukit kaelakeesid palju.

Kõik kokad täna oleme
ja lõunaks suppi keedame.
Lõke! - te ülesandeks poisid see,
aga meie tõime vee.

Päikesetas hakkas alla rajuma
kui jõudimegi üsna väsinuna
linna piiri tähistava sildini.

Võmsed jõuame sard koon-
datud ja rutte, rutte päis
linna, et lüda koht meile, ra-
tastele ja sõjakohtadele.

Ohtisime üles Kingissepa Lemmoli
direktori sm. Peis Kivi. Õnnetuseks
põlvud tal meie jaoks enam uu-
mi, sest teised matkarühed ja
esimursanded olid meist ette
jõudnud.

Oobiniskoha aga saime faht-
klubi. Seal oli tore, sest sup-
lus^{neht} ja paadisõit olid nüüd
nii käepala juures

NELJAS
MATKA-
PÄEV

Meie suureks eemärgiks oli käia Kuressaare
lossis ehk nagu kohalikeid inimesi ütlevad
linnapea lossis. Õnnetuseks aga oli meie neljas
matkapäev teisipäev, mil on suletud kõik ruu-
seemud, nii ka Kingissepa. Aga nimita tagasi
ilma lossis käimata, selline variant lükati ta-
gasi kui kõlbmatu ning nü saabus meie
ootamatult puhkepäev. Võisime sõita paati-
dega, supelda, tuttavad külastada ning
üldiselt tutvuda linnaga. Linn kannab iga
aastaga, on oma endised piirid kaugelt maha
jätnud. Ehitatakse mitete tänavate ääres uusi
moodrard, nägusard individuaalelanurad uue
ka kommunaalraja. Palju teisturi on teinud
võimas elektrijaam. Saaremaal pole aga veel
teed, keiu sõidurad sõidetause bussidega.
Bussiteed, võrke on hästi tihe
Sel päeval sai mõnigi meist esimest korda õiget
uhoad, mida keht^{is} meile üks fahklubis valves ole-
mees. Aava tädi kehtis meile aga väga maitvat
kalasuppi.

VHHAHAA RETSEPT

(14 inimesele)

Tuleb rötta kaks verivärskut merehulpust - näiteks
hauginolki. Merikaldal kohe soonusid ja sisikond
ärastada, samas teda ka kohe loputada. Tükelda-
da ning ast kuni sabauime otsani ja panna rüü see
krempel potti, milles on juba mehevett paras jagu.
Lisada soola, sahtlinurgast laorberi lehti, pipart
ning muud punu nagu tilli, sibulast ja keeta
kuni valmimiseni. S

Siis leiva ja ka rüüga otse keedupotist, lunkat poti ja
suu vahet kinnest. Lõputades. Luud rõpa lõkät uhhaa sise-
revali suunurgale vastasrivast suuhurgast.
Oma elu erimese uhhaa söömisa ajal kelt mitte alla
neelata, sest seda tuleb hädasti ka veel
järgivate uhhaade juures tarbida.

Dilte
KINGISSEDA
linnast

Kingissepa linna keskvaljakul on monument. See on 16.-25. veebruarini 1919. a. toimunud Saanemaa töörahva ülestõusu kangelaste mälestuseks. Mälestusmärgi autorid on skulptor Endel Taniloo ja arhitekt Ülo Sirp.

MEREL

Хей, ухнем!

Matkajaid
nähtuna
Joonistaja silma läbi

Liwa

Alava
tādi

Joivo

VIIGS
MATKA-
PA'EV

KURESSAARE loss

Saaremaal Kingissepa linnas lõunaosas, mere kaldal uude pargi põliste puude keskel on võimas neljatakuline kivihoone. See on Kurissaare piiskopilinnus.

See ehitati peale 1343 a. ülestõuse, mil piiskop taipas, et talurahva alamuses hordmine pole võimalik ilma kindlustatud tugipunktita, et senised kindlused ei suuda tõhusat kaitset pakkuda. Otsustati siis ehitada erakorraliselt võimas kaitse. Ehitustööd kestisid pikki aastaid ning tööle aeti ka manduist eestlasi. Loss on ehitatud suurtest saarekaarma dolomiidi (paeivi) plokkidest. Ta on ainulaadne ehitiste arvitehnikumälestiste nimekirjas. Hoone koosneb neljast 42 m kõrgest. Kumbki nurgas on torn, Stuwolohi

torn ja Pika Hermann torn. Pika Hermann torn
 pääseb ainult hoone kolmandal korrusel oleva tõs-
 terilla kaudu. Torn kasutati vanglana. Seal oli
 ka lõvide õue. Seal on ka kabel, mille seinas
 on kuresaare vapp - kotkas kirjalindega
 Vapi järgi nimetati linnust ümberjal
 kotka linnuseks, misest on tulitatud
 linnuse saksakeelse nimetus Arensburg.
 Linnuse on ka piiskopi nohu elumüüri,
 mis on aga tervest müürist eralda-
 tavad. See oli vajalik piiskopi elutuse
 tagamiseks.

Müürid asub linnuses Kingissepa Rajooni vaheline
 koduloomuuseum. Müüri oli tohutult vaatav.
 Muuseumi ekspositsioon on jaotatud kolme põhiosa:
 loodusloo, arhitektuurilise ajaloo ja nõuneguale perioodi
 osakondadeks. Väga huvitavad peepeldavad hõsti Saare-
 maa omapära, hõlmas iseloomulikke.

Loodusloo osakonnas saab täieliku ülevaate Saare-
 maa geoloogiast, pinnavormidest, liividerohkest tai-
 mestisest ja ka loomastisest. Tore on Kaarma
 paemünd - elutüga. Siin saab tutvuda ka kainu-
 dega, millised leitud vana Saaremaal, - näitus
 rööbahi, tuhkipihlaues jt.

Ajaloo osakond annab hea ülevaate praeguste
sotsialiste esivanemate elust ja tegurust. Noja-
riikas on saarlaste etnograafia - rõõmsate ja
kunstiparaste värvidega rahvarõivad, ilusate
ornamentidega õllekanad ning töö- ja tarbe-
riistad.

Nõunegude perioodist on käsitatud nõuno-
gude kerra taamehtestamist, saangariku saare-
maa vabastamise lahinguid. Põllunduse
osas on nurgake pühenud Eesti eri-
mese rahvastele. Saarla nõiata ära-
mate nimest kuning, Marjuni jt. rahvaste
nime avaldamisel on ära toodud.
^{erine võlu}
Palju on pühenud kalandusele.

Peale enkursiooni leski harrasime sõitma,
umärgiks Tornimäe kool. Sii jõudime
täiesti pimedas, kuid lahke õpetaja su. kivi
abiga saime Tornimäe kooli moodsa koolimaja
õhuga. Em. kivi oli Aava fadi kooliõde ning sa-
tõttu saime kasutada tema kooli ja meil ei
püüdnud ^{ilma sooga soojata} ~~tuhja~~ ~~hõõlga~~ magama minna.

KLUGS
MATKA-
P'AEV

6. hommikul tutvunime Tornimäe uue tunda koolima-
jaga. Lähtke väga kumma õpetaja tutvustas meid kõrgi
muumidega, nii kõõgi kui ka õppekabinettidega. Selle
koolil on ka väga väärtuslik ja rikkalik kivimite
kogu. Kõik oli itus, aga nende kumvastuseks olid an-
noad valesti tehtud. Tunt ei pidanud ja et annast
võhma ajal ^{vee} ajadina kordori jooksis, nägime oma
silmapa. Mius küll nii tehakse?

Me olime juba palju aega kaotanud ning siis tuli
nii äge võhmahoog, et õpin oli hall ved nagu õeldakse
valge veri vajus mütšina alla. See tabas meid õnneks
enne tuleminekut Tornimäelt Kuivastusele. Kihm aga
voiskas välja meie niigi karmat aega ja sellepärast
jõi meil Mihkel Kanna aed külalstamata sest
meie "välispasseeri" lähtaeq lõppes. Tuli säd-
misse kürestada.

Puisniit

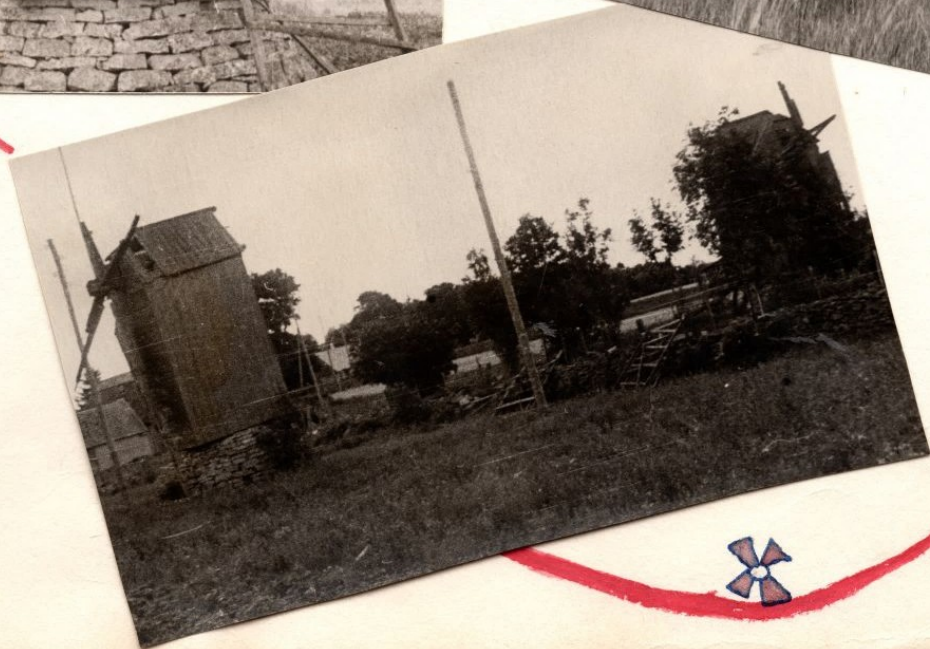
Üks puhkemoment.

epiikse

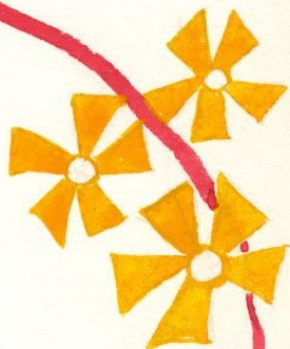
Kiilaliskahuel. Toimimiseks koolil
ei ole magamiseks pakkuuda
rohkem kui 4 patja ja 5 tek-
ki. Merd aga ei 12. Käime-

maad hoiavad padjad ja tead endale. Aga Aava
tädi juurde ei astunud mitte keegi ega lausunud.
"Need on tolle!" Oneti uuto ta meile kõrgile, heolima.
ta hilisest ajast ja oma rõnnusest sausti ja kartulit.

Säitsime kõrgile joogijänu. Astusime uhte nuhu pere
õue ja palusime juua. Perenaine tõmbas rinnaga aae.
rusti veel teles. Aga enimend, kes jodeld oma jannu mes-
tutada saama olid lapsed. Nool polnud mitte üks
põnn aga, et nõrge ennem elens ulasitäre uulenes-
tet Aava tädi te panutud, keegi tal oli ka kange ja-
nu. Ta suutis nü kaua oodata kui mõni lapsel
olud poonud.

Kuigi loodus on olnud kitsa saarele - ei viljakat mulda, ei orga ega mäkketõuse - jääb Saaremaa, see kadakanurmede maa, kivise pinna ja tuulikutega saare ühetasaseil teedel matkamuile alaliseks meelde.

PIRETI

KIVI

Pireti oli suure Tõlle hüg-
laste väine.

Kuistend Pireti kivid jäägid
järgmist: Kõllandi saare mehed
olid vana ajal Põide kivist
kõlland ja suur Tõlle kivid
kivist. Aga see ei olend suure
Tõlle mehed olend, et
Kõllandi saare mehed ei kivist
sigid. suure Tõlle väine pannud suure kivi põlle sisse ja kanna sisse
jõe minema, et vana suure kivi põlle sisse, et Kõllandi mehed kivid
kõju minema kivi sisse sisse.

Selle kivi pidi ta võet konna, aga ta on kivi ja Lõuna kivi kivi
juba konna. Siis konna suure Tõlle väine põlle sisse ja kivi konna
maha ja kivi kivi konna. See kivi on 4-5 m kõrg ja on kivi
kivi kivi.

Väinane söömaag saarel koos praetud makaronidest ja
tikrisupist.

Kui läksime, võtsime kaasa mõne nädalst koti täie ro-
helisi ja tooreid tikreid. Enneku polenud reist süü-
retuseks võimalust olnud ja nü siisid nad puultu-
matult. Nüüd oli meil kiiresti vaja midagi sööja
vaaritada ja mayad kulusid mayaks ära.
Suur oli aga mii investus kui kotist puudusid
väga punased pehmed tikrod.

See oli omamoodi õnnetu söömaag, sest süüret^{kaunist}
aiti mitu nädal ümber ja maanõud^{kaunist}
korabitte süle, saarel^{kaunist} kõrvetada ning^{kaunist} pühk^{kaunist}
vikutus. Linn jäi ilma makaronidest, sest
kauss täis^{kaunist} nimm^{kaunist} ja makaronid^{kaunist} laand
portsjon kummuli rohu sisse.

СЕИТСМЕС
МАТКА-
П'А'ЕВ

Ah-hei! Oh-hee! Es eotab
kodutee!

Mida me matkalt kaasa toime?
Toime kaasa palju meremaigulisi mälestusi:
kajakaid kaldakividelt, päikestest pruums-
tatud sääred ja näo ning käed, koor-
mataie säbrulainete kohinat ja suure
tüni paikallast.

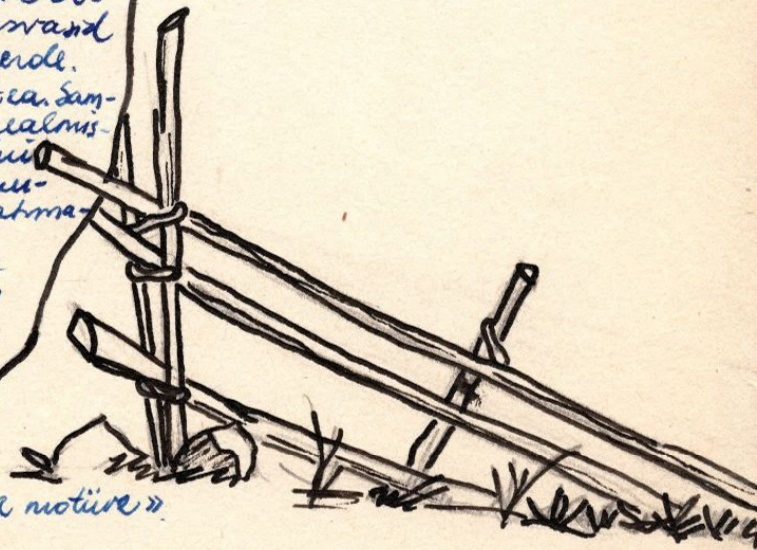
Sajandeid tagasi surus esimene maailmasõda
seemina saha mulda ja nohtas esmanordelt enda
ja tulevaste põlvede igapäevast - paekivi.

Paas ja paas. Koolikad käed ehitasid tait
nagusaid, hooned, sundijatele, lese ja kindlus-
tolne härrastele. Jätaks teada ka riletse or-
jatore alumisürikes ja laudaseinaus. Kõrvand
tast kivitarad teede, jõude ja põldude veerole.

Kelle käed pandi sinna esimene kivi, ei tea. Sam-
maldunud on aluminid paubakmaksad, pealms-
tel õitseb hilissuvisi heluollane kukkuvast. Kuid
aed on vajunud madalaks, tõstab pahnus-
nud kättega põldur haryale uusi kivitarad-
kaid.

Seepärast ma ei saa lahti tundest,
et näen suurimaid töömonumente,
kui kõnnin Saaremaa kivitarade vä-
hel. Mitme põlve käed on siia
mälestusmäki liitnud mitme
põlve tööajaga, võitluste, kannatuste
ja unistuste algumatu
kivi.

Juhvan Pregel « Saaremaa motive »

On midagi nimetu-kallist,
mida seletada ei saa,
ses kõlas, karedas-hallis.
Hea on lausuda: Saaremaa!

D. Vaaranoli.

Mänjämäa Keskkooli õpinäide. A. Väusi: linoleumtõrje, Saaremaa mõttu.